

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ '21 ΣΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

η εικόνα... του «άλλου»

Το μάθημα της ιστορίας κατέχει προνομιακή θέση στη διαδικασία για τη συγκρότηση της ταυτότητας ενός λαού και εδώ «κατασκευάζονται» «εμείς» και οι «άλλοι», οι «εχθροί» και οι «φίλοι».

Στα σχολικά βιβλία της ιστορίας, κυρίως, οι μαθητές από το Δημοτικό ακόμη, «διαβάζουν» το παρελθόν του τόπου τους, τις σχέσεις της χώρας τους με τις γειτονικές χώρες και διαμορφώνουν απόψεις, στάσεις και διαθέσεις.

Η οπτική παρουσίασης του παρελθόντος, ο τρόπος διαχείρισης των γεγονότων, είναι το έδαφος πάνω στο οποίο, με οργανωμένο και μεθοδικό τρόπο, μπορεί να αναπτυχθούν εθνικιστικές αιχμές και να καλλιεργηθούν οι αντιθέσεις με τους γειτονικούς λαούς ή αντίθετα να προωθηθούν ιδέες συνεργασίας, φιλίας και ειρήνης.

- Ποια είναι η εικόνα που παρουσιάζουν για τους γειτονικούς μας Τούρκους τα σχολικά βιβλία της Ιστορίας σε γεγονότα που επηρέασαν άμεσα την ιστορική πορεία των δύο λαών;
- Παράλληλα, πως παρουσιάζουν τα σχολικά βιβλία των γειτόνων μας την Ελληνική Επανάσταση του 1821;
- Με λίγα λόγια πως «διαβάζουν» το παρελθόν τα Ελληνόπουλα και τα Τουρκόπουλα μέσα από τα σχολικά τους βιβλία και πως αυτή η «ανάγνωση» εσωτερικεύεται στο παρόν;

Για μια πρώτη απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα ζητήσαμε από μαθητές Δημοτικών και Γυμνασίων που διδάχθηκαν την περίοδο της τουρκικής κυριαρχίας στη βαλκανική και την Ελληνική επανάσταση (ΣΤ Δημοτικού, Γ Γυμνασίου) να μας απαντήσουν αν θεωρούν ότι η βία και η επιθετικότητα είναι φυσικό χαρακτηριστικό σε κάποιους λαούς και επίσης αν θεωρούν ότι με κάποιους λαούς δεν υπάρχουν προοπτικές φιλίας και συνεργασίας με τη χώρα μας.

Η ανάγνωση των πινάκων 1 και 2 φανερώνουν ότι στους Έλληνες μαθητές οι Τούρκοι έχουν εντυπωθεί στη συνείδησή τους ως «ο αιώνιος εχθρός» καθώς η βία και η επιθετικότητα παρουσιάζονται σχεδόν ως «εθνικό τους ελάττωμα» ...

Την αντίστοιχη εικόνα για τους Έλληνες έχουν οι Τούρκοι μαθητές.

Πίνακας 1. Θεωρείτε ότι η βία και η επιθετικότητα είναι φυσικό χαρακτηριστικό σε κάποιους από τους παρακάτω λαούς;

ΕΘΝΟΤΗΤΕΣ	ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΠΟΛΥ
Ιταλοί	85%	11%	4%
Άγγλοι	33%	42%	25%
Τούρκοι	7%	18%	75%
Ρώσοι	14%	66%	20%
Γερμανοί	23%	36%	41%
Βούλγαροι	39%	29%	32%
Αμερικανοί	13%	45%	42%

Πηγή : Έρευνα με ερωτηματολόγιο σε 450 μαθητές Δημοτικών και Γυμνασίων σχολείων της Αττικής

Πίνακας 2. Με ποιον από τους παρακάτω λαούς θεωρείτε ότι δεν υπάρχουν προοπτικές φιλίας και συνεργασίας με τη χώρα μας;

ΕΘΝΟΤΗΤΕΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Ιταλοί	2%
Άγγλοι	19%

Τούρκοι	81%
Ρώσοι	19%
Γερμανοί	17%
Βούλγαροι	18%
Αμερικανοί	30%
Πηγή : Έρευνα με ερωτηματολόγιο σε 450 μαθητές Δημοτικών και Γυμνασίων σχολείων της Αττικής	

ΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

Αν ρίξει κανείς μια ματιά στα σχολικά βιβλία ιστορίας των προηγούμενων δεκαετιών και των δύο χωρών θα διαπιστώσει εύκολα ότι έχουν ένα κοινό παρανομαστή: παρουσιάζουν με κάθε μορφής υποτιμητικά και προσβλητικά λόγια ο καθένας τον «ιστορικό τους εχθρό» που είναι «άγριος», «φανατισμένος», «αχάριστος», καλλιεργώντας φιλοπόλεμες διαθέσεις και εδραιώνοντας το μίσος και την εχθρική στάση.

Να πως αντιμετώπιζε την Ελληνική επανάσταση ένα Τουρκικό σχολικό βιβλίο ιστορίας στη δεκαετία του '70 : *«Οι Έλληνες κρεμούν τους Τούρκους αιχμαλώτους στα δέντρα και κατόπιν βάζουν φωτιά κάτω από τα πόδια τους να σιγοψηθούν, αφού προηγουμένως χαράζουν με μαχαίρια σταυρούς στα στήθια τους. Τέλος, πριν ξεψυχήσουν τους κάνουν στόχους για σκοποβολή»*

Την ίδια περίοδο στα δικά μας σχολικά βιβλία της Ιστορίας οι Τούρκοι παρουσιάζονται «νωθροί», «φανατισμένοι», «άξεστοι», «απολίτιστοι», «άγριοι». Από την ΣΤ' Δημοτικού το Ελληνόπουλο μάθαινε ότι *«οργισμένος τότε ο Ομέρ Βρυώνης έδωσε διαταγή να τον σουβλίσουν ζωντανό. Ο Διάκος υπόφερε το φοβερό μαρτύριο χωρίς να δακρύσει, χωρίς να βγάλει στεναγμό πόνου»*

ΣΗΜΕΡΑ

Στη Σύσταση για την εκπαίδευση (άρθρο 15) της UNESCO (1974) επισημαίνεται ότι τα σχολικά βιβλία της ιστορίας πρέπει να παρουσιάζουν σε βάθος τους παράγοντες και τις καταστάσεις που αποτελούν σημεία έντασης και προστριβής ανάμεσα στις χώρες. Έτσι *«να αποκαλύπτονται τα πραγματικά συμφέροντα των λαών και εκείνα των ομάδων που μονοπωλούν την οικονομική και πολιτική εξουσία ασκούν την εκμετάλλευση και υποθάλλουν τον πόλεμο»*

Είναι αλήθεια ότι σήμερα υπάρχει μια φραστική εξομάλυνση στα σημεία τριβής και αποφεύγονται συστηματικά φορτισμένοι όροι, όπως για παράδειγμα οι λεπτομερείς περιγραφές βίαιων πράξεων που αποτελούσαν κύριο χαρακτηριστικό στα παλιότερα σχολικά βιβλία ιστορίας.

Όμως, σε καμιά περίπτωση η διαπραγμάτευση των ιστορικών γεγονότων δεν είναι απαλλαγμένη από στερεότυπα και η περιφρονητική και εχθρική περιγραφή των Τούρκων στα Ελληνικά σχολικά βιβλία και των Ελλήνων στα Τουρκικά παραπέμπει άμεσα και σαφώς στην προσπάθεια δημιουργίας της εικόνας του «έθνους των κακών» ως αρνητική φωτογραφία του «έθνους των καλών».

Όταν τα σχολικά βιβλία ιστορίας και των δύο χωρών αναφέρονται στην περίοδο της τουρκικής κυριαρχίας στην Βαλκανική και στην Ελληνική επανάσταση, η περιγραφή των συγκρούσεων φαίνεται να εμπνέουν τους συγγραφείς περισσότερο από την ανάλυση των πραγματικών αιτιών. Κοντολογίς ο πόλεμος, οι σφαγές, η αδικία, οι βαρβαρότητες παρουσιάζονται σαν **«εθνικό ελάττωμα»** του «άλλου», εμποδίζοντας έτσι τις νέες γενιές να ξεχωρίσουν τα αίτια. Η βία της εξουσίας γίνεται φυσικό χαρακτηριστικό ενός έθνους.

Η ιστορία εκτοπισμένη στη λέξη «μνήμη», μια λέξη **πασπαρτού**, γίνεται το όργανο μιας «διαχείρισης» που εξαρτάται περισσότερο από τις σχέσεις των δύο χωρών στο παρόν .

Στα σημεία που αφορούν τις αναλύσεις για την φυσιογνωμία του ενός ή του άλλου λαού η **εικόνα των άλλων** αποδίδει αρνητικά χαρακτηριστικά σε εθνότητες. Ταυτίζει επιμέρους ομάδες με ολόκληρο λαό, ταυτίζει τους λαούς με τις εξουσίες ή κυβερνήσεις. Εμφανίζει τα έθνη σαν απόλυτα συνεκτικές ομάδες, χωρίς εσωτερικές διακρίσεις και διαφορές, χωρίς συγκρουόμενα συμφέροντα, με χαρακτηριστικά καλά ή κακά, στατικά και απaráλλαχτα σαν από τη φύση δοσμένα. Αυτό σημαίνει ότι η αυταρχική διακυβέρνηση, οι αυτοκρατορίες, η αποικιοκρατία, ο πόλεμος, ο επεκτατισμός, η βία «φυσικοποιούνται» και δεν εμφανίζονται στους μαθητές / τριες σαν κοινωνικό φαινόμενο, που έχει σχέση με την ιστορική περίοδο, το είδος διακυβέρνησης, την οργάνωση των κοινωνιών, τα καθεστώτα, τις πολιτικές ηγεσίες.

Ένα ολόκληρο ιδεολογικό πρετ - α - πορτέ» ξετυλίγεται στις σελίδες τους και η **επιλεκτική μνήμη** είναι πανταχού παρών. Σε άλλα υπερβάλλουν, σε άλλα τηρούν βαθιά σιωπή.

Έτσι για τα Τουρκικά σχολικά βιβλία ιστορίας η Ελληνική επανάσταση αντιμετωπίζεται σαν ένα δυσάρεστο γεγονός της Τουρκικής ιστορίας. Η ίδια η λύση του Ελληνικού ζητήματος και η δημιουργία ανεξάρτητου ελληνικού κράτους παρουσιάζεται αποκλειστικά και μόνο ως συνέπεια της ανάμειξης των ξένων δυνάμεων. Σύμφωνα με τα τουρκικά βιβλία ιστορίας, *«οι Έλληνες είχαν τα περισσότερα προνόμια, και σε σχέση με άλλους χριστιανικούς λαούς ήταν πιο εύποροι και πιο φωτισμένοι»*. Υποβάλλεται η ιδέα ότι οι Έλληνες είναι αχάριστοι, αχόρταγοι, φιλοπόλεμοι και επεκτατιστές και ότι είναι φυσικό ή εθνικό τους χαρακτηριστικό το να έχουν συνέχεια «απλωμένο το χέρι».

ΕΘΝΟΚΕΝΤΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ

Οι Έλληνες αποδυναμώνουν την εθνική τους συνείδηση όταν καταπολεμούν στα σχολικά βιβλία τον εθνοκεντρισμό, την περιφρονητική υποτιμητική και εχθρική περιγραφή, όταν δεν κάνουν το ίδιο και οι Τούρκοι;

Η πανεπιστημιακός Άννα Φραγκουδάκη σημειώνει ότι όχι μόνο δεν «αποδυναμώνουμε την εθνική μας συνείδηση όταν τα σχολικά βιβλία μαθαίνουν στα παιδιά ιστορία και όχι μυθολογία που αξιολογεί τα έθνη με βάση παραδοσιακά στερεότυπα, αλλά αντίθετα διαμορφώνουμε συνείδηση ανθεκτική και κριτική».

Η πολιτική μάθηση από μια διαστρεβλωτική εικόνα της ιστορίας είναι διπλή. Κατασκευάζει μια εικόνα των άλλων που αποκλείει τη δυνατότητα σύλληψης ή αποδοχής της ιδέας για κάθε είδους συμμαχία ή συνύπαρξη με τους «κακούς» των άλλων εθνών. Ακόμα περισσότερο αποκλείει τη δυνατότητα εντοπισμού συμμάχων ομάδων στο εσωτερικό των «κακών» εθνών, όπως π.χ. για να μείνουμε στους «κακούς» των βιβλίων, δημοκράτες, και φιλειρηνικούς Τούρκους που ονειρεύονται συμμαχία, συνεργασία και ειρήνη των βαλκανικών λαών, κ.ο.

Ως προς τον εθνικό εαυτό, αυτή η πολιτική μάθηση, που ταυτίζει τον ολοκληρωτισμό και τον πόλεμο με εθνικά ελαττώματα, εμποδίζει τις νέες γενιές ν' αναγνωρίσουν τα κοινωνικά και πολιτικά αίτια των πολέμων και των αυταρχικών εξουσιών. Έτσι, αφήνει απροστάτευτες τις νέες γενιές όχι μόνο από τους δικτάτορες και πολεμοκάπηλους των άλλων αλλά και τους δικούς τους. Η ταύτιση της βίας των εξουσιών με «φυσικά» χαρακτηριστικά των «κακών» εθνών ανοίγει το δρόμο προς τους πατριδοκάπηλους και πολεμοκάπηλους.

ΟΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ...ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ

Ξέρετε πότε είχαμε αλληπάλληλες εκδόσεις σχολικών βιβλίων ιστορίας στη Βαλκανική; Από το 1990 και μετά. Σύμφωνα με την Πανεπιστημιακό Σοφία Βούρη, η εμφάνιση νέων σχολικών βιβλίων ιστορίας στα Βαλκάνια έγινε υπό την πίεση των πολιτικών ανακατατάξεων την περίοδο αυτή και πιστοποιούσε την προσπάθεια των μετασηματιζόμενων χωρών της Ν.Α. Ευρώπης να επαναπροσδιορίσουν και να αναδιαπραγματευτούν τη συλλογική μνήμη των μελών τους και να συγκροτήσουν νέες ταυτότητες.

Στη χώρα μας η «**παρουσίαση**» του **παρελθόντος** μέσα στα σχολικά βιβλία ιστορίας είχε τις δικές της περιπέτειες. Ένα από τα μακροβιότερα σχολικά βιβλία ιστορίας, αυτό των Θεοδωρίδη - Λαζάρου (Ιστορία των Νέων Χρόνων) γράφεται το 1923, παραμορφώνεται το 1937 (δικτατορία Μεταξά), «καθαρίζεται» το 1972 (δικτατορία), μεταγλωττίζεται και επιβιώνει ως το 1982.

Το 1982 ένα χρόνο μετά την εκλογική νίκη του ΠΑΣΟΚ έρχεται στα σχολεία νέο βιβλίο Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας, το οποίο γράφτηκε από τον Βασίλη Κρεμμυδά. Κατά την πορεία όμως του βιβλίου από τον συγγραφέα στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και στη συνέχεια στον Οργανισμό Έκδοσης Διδακτικών Βιβλίων (ΟΕΔΒ) προστίθεται από άγνωστο χέρι μια παράγραφος που κάνει λόγο για έναρξη της επανάστασης του 1821 στην Αγία Λαύρα, για λάβαρα της επανάστασης κ.λπ. γεγονός που καταγγέλλεται από τον ίδιο συγγραφέα του βιβλίου σαν παραχάραξη!

Μια άλλη διάσταση της ιδεολογικής χρήσης της ιστορίας στην εκπαίδευση δίνει ο Φανούρης Βώρος και αφορά στο προηγούμενο βιβλίο της ΣΤ' Δημοτικού (Ελληνική Ιστορία των Νεοτέρων Χρόνων) που διδάσκονταν μέχρι το 1989. Το βιβλίο, λοιπόν, αυτό διαθέτει 150 σελίδες για την επανάσταση του '21, επτά σελίδες για την Ελλάδα από το 1832 - 1909, είκοσι σελίδες για την περίοδο 1909 έως σήμερα και μια υποσημείωση για το Γοργοπόταμο.

Όπως γράφει ο Serge Halim, μπορεί κανείς να φανταστεί πιο περίτρανη απόδειξη ότι **η ιστορία ξεπηδάει από το παρόν, αφού άλλωστε η ίδια είναι που το τρέφει;**